

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

..META*~

PŘÍRUČKA PRO PEDAGOGY A DALŠÍ PRACOVNÍKY ŠKOLY

Začleňování vícejazyčných dětí

MŠ K Lukám v Praze – Libuši

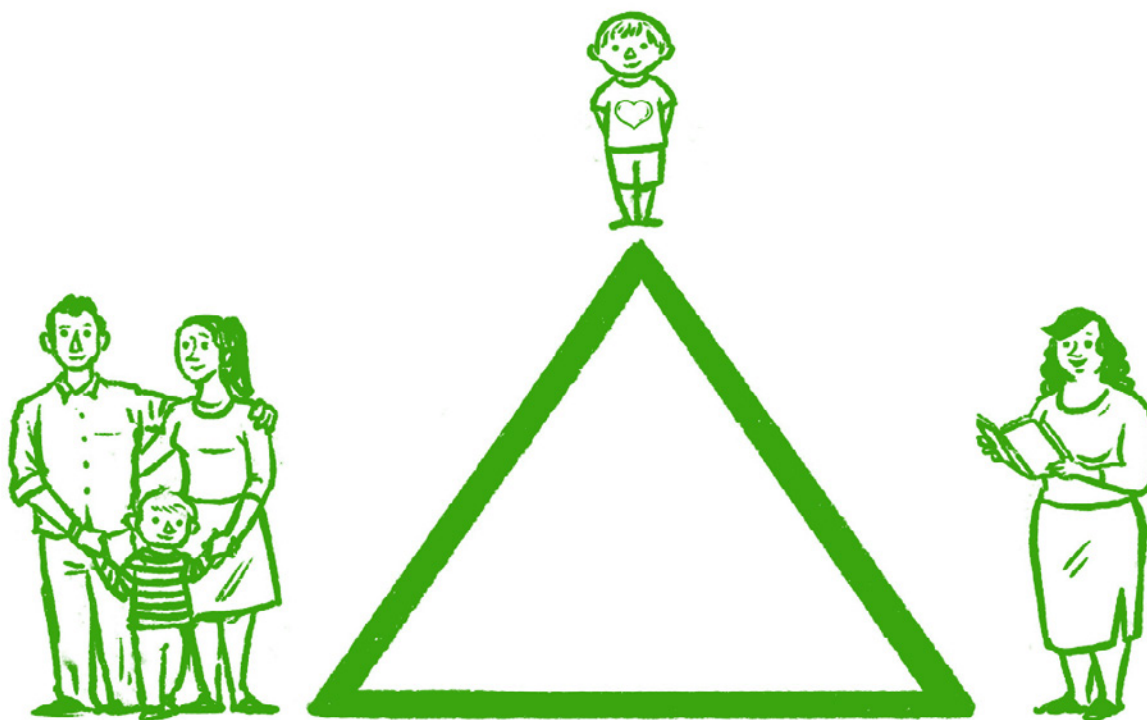

MŠ K Lukám

Obsah

Úvod	3
~ Pro koho je příručka určena	4
~ Představení MŠ	4
~ Vymezení pojmů a legislativní minimum	5
~ Žák-cizinec, dítě s OMJ, nebo vícejazyčné dítě?	5
~ Legislativní minimum ve vztahu k dětem s odlišným mateřským jazykem (OMJ)	5
Spolupráce s rodinou	6
~ Podpora vícejazyčných rodin	6
~ Komunitní aspekt mateřské školy	7
~ Interkulturní přístup při spolupráci s vícejazyčnou rodinou	7
~ Komunikace s rodiči, role interkulturní pracovnice	8
~ Dobrá praxe komunikace s rodiči vícejazyčných dětí v MŠ K Lukám	8
~ První komunikace s rodiči	9
Nastavení mateřské školy	10
~ Spolupráce mateřské školy s dalšími organizacemi	11
~ Spolupráce se základní školou	11
Vícejazyčné dítě, dítě s migrační zkušeností	12
~ Projevy vykořenění	13
~ Jak dítě v období vykořenění podpořit	13
~ Trauma informovaný přístup	15
~ Pyramida potřeb vícejazyčného dítěte	15
~ Adaptace vícejazyčného dítěte	16
~ Adaptační týden	16
~ Komunikace s dítětem	16
~ Zapojení vícejazyčného dítěte do třídy	17
~ Tipy pro práci s jazykově smíšenou třídou	17
Jazyková podpora	19
~ Lekce podle metodiky KIKUS	20
~ Podpora vícejazyčnosti u dětí	22
Závěr	23
~ Na koho se obrátit	23
~ Zdroje inspirace a doporučená literatura z organizace META, o. p. s.	24

Úvod

Příručka, kterou držíte v ruce, slouží jako osvědčený postup pro začleňování vícejazyčných dětí do kolektivu MŠ. Je vytvořena na míru mateřské škole a obsahuje postupy a metody práce, které má škola v praxi ověřené. Obsahuje také metody práce doporučené organizací META, o. p. s.

Příručka je doplněna o **Nástroj pro určení jazykové úrovně u dětí předškolního věku a nečtenářů** (tzv. jazyková diagnostika) a metodickou příručku **Adaptační aktivity pro MŠ s dětmi s OMJ** (včetně obrazový příloh v tištěné podobě) pro snadnější adaptaci vícejazyčných dětí v povinném předškolním ročníku. Oba tyto materiály vznikly v rámci předchozích projektů META, o. p. s.

Dalším doprovodným materiálem je **Informační leták pro rodiče o ŠPZ**, který vznikl na základě specifických potřeb MŠ v rámci projektu Naše čtvrt 2.

Pro koho je příručka určena

Pro všechny pracovníky MŠ (učitele a učitelky, asistenty a asistentky pedagoga a další personál školy), kteří se podílí na začleňování vícejazyčných dětí do kolektivu mateřské školy. Cílem této příručky je **popsat principy**

dobré praxe při práci s vícejazyčnými dětmi, **sjednotit praxi** v celém pedagogickém týmu a **nabídnout metodickou podporu** pro začínající pedagogy.

Představení MŠ

MŠ K Lukám se nachází v Praze 4 – Libuši. Její čtyři heterogenní třídy jsou rozděleny do dvou budov. Kolem mateřské školy se rozprostírá prostorná zahrada, jež prošla rozsáhlou rekonstrukcí a revitalizací. Zahrada je využívána k pohybovým aktivitám, pro pěstitelské činnosti, k poznávání proměn v přírodě během

celého roku i ke společnému setkávání. Mateřská škola se nachází v blízkosti tržnice SAPA v Libuši a má tradičně vyšší zastoupení dětí vietnamské národnosti. Ve školce jsou však přítomny i děti dalších národností, především ukrajinské.

Snahou MŠ je vytvořit podnětné, hravé, přátelské prostředí, komplexně rozvíjet osobnost dítěte, a to v prostředí plném lásky, pochopení, důvěry.

MŠ chce umožnit všem dětem bez rozdílu přirozeně rozvíjet svou osobnost, její individualitu s celkovým citovým postojem k ostatním lidem, ke světu, k přírodě, ke svému zdraví, k člověku a jeho práci, k rodině, k tradicím, celé naší planetě Zemi.

Pro MŠ je charakteristický partnerský přístup k rodině, snaha o spolupráci s rodinou při společném působení na dítě. Mateřská škola rozvíjí komunitní aspekt předškolního vzdělávání a podporuje tak rodiny s migrační zkušeností, aby mohly zapouštět kořeny v české kultuře.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

...META*~

Vymezení pojmů a legislativní minimum

Žák-cizinec, dítě s OMJ, nebo vícejazyčné dítě?

V legislativě je používán termín **žák-cizinec** (školský zákon, § 20), případně žák s nedostatečnou znalostí češtiny či žák z odlišného kulturního prostředí (vyhláška č. 27/2016 Sb.).

Rozšířený termín **dítě-cizinec** však není přesný, neboť zahrnuje jen děti s cizí státní příslušností, nikoli všechny děti a žáky s odlišným mateřským jazykem či jazyky.

V této příručce používáme kromě vžitého termínu **děti s OMJ** (s odlišným mateřským jazykem) také termín **vícejazyčné dítě**. Tento pojem poukazuje, na rozdíl od předchozích dvou, nikoli na nedostatky a odlišnosti, ale na potenciál, který děti s odlišným mateřským jazykem mají. K dětem s migrační zkušeností a s odlišným mateřským jazykem proto přistupujeme tak, aby svoji vícejazyčnost postupně rozvíjely.

Legislativní minimum ve vztahu k dětem s odlišným mateřským jazykem (OMJ)

Zákon č. 561/2004 Sb. (školský zákon)

- ~ definuje právo na vzdělání (§ 20, odst. 1 a 2)
- ~ definuje termín žák-cizinec
- ~ § 16 se věnuje vzdělávání žáků se SVP
- ~ zmiňuje bezplatnou přípravu žáků-cizinců, kterou definuje vyhláška č. 14/2005 Sb.

Vyhláška č. 14/2005 Sb., vyhláška o předškolním vzdělávání

- ~ určuje mateřské škole povinnost **poskytnout dětem-cizincům** v povinném předškolním vzdělávání **bez nutnosti vyšetření v ŠPZ jazykovou přípravu** v rozsahu **jedné hodiny týdně**, pokud má škola čtyři a více dětí-cizinců, pro které je předškolní vzdělávání povinné.

Metodické doporučení pro poskytování služeb ŠPZ

- ~ podrobně popisuje podpůrná opatření (PO) pro žáky s „nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka“.

Spolupráce s rodinou

Spolupráce s rodiči dítěte je jednou z důležitých podmínek pro začlenění dítěte do mateřské školy, u vícejazyčných rodičů to platí často dvojnásob. Zároveň bývá právě spolupráce s rodiči jedním z nejnáročnějších aspektů pedagogické práce. Proto by pedagogové měli vědět, kde čerpat inspiraci a na koho se obrátit o pomoc.

Český vzdělávací systém se může v mnoha ohledech lišit od systému, který znají rodiče ze země svého původu. Je proto důležité rodičům **představit specifika** českého předškolního vzdělávání. Velké rozdíly mohou panovat i v předškolním roce a v přestupu na základní školu. Rodiče mohou mít od české mateřské školy jiná očekávání, proto je důležité věnovat čas představení českého systému předškolního vzdělávání.

Podpora vícejazyčných rodin

Pro nově příchozí rodiny jsou velmi často začátky v nové zemi velice náročné: řeší jazykovou a kulturní bariéru, úřední záležitosti, novou práci, bydlení. Mohou mít za sebou traumatizující zážitky, zažívají stesk po domově.

Mateřská škola může rodině nabídnout **kontakty na profesionální organizace**, jež se zaměřují na psychosociální podporu, poradenství pro migranty či kurzy češtiny. Kontakty se nacházejí v seznamu na konci příručky.

Komunitní aspekt mateřské školy

Rodiny s migrační zkušeností s nejvyšší pravděpodobností ztratily svoje sociální zázemí, rodinu, přátele i komunitu. Mateřská škola pořádá aktivity komunitního charakteru (posezení pro rodiny, např. vánoční, na Den matek a ke konci školního roku; oslavu lunárního roku). Pro nově příchozí rodinu jsou takové akce jednou z prvních příležitostí, kdy se může **zapojit se do komunitního života** v nové společnosti.

Zároveň je důležité si uvědomit, že výchova a vzdělávání jsou kulturně podmíněné, v některých zemích není běžné, že školy mají i komunitní, nejen vzdělávací charakter. Pro jiné rodiče může být školní besídka marginální, nepodstatnou aktivitou, na kterou si ve své zaneprázdněnosti nenajdou čas. Proto je důležité, aby pedagogové trpělivě aktivity komunitního charakteru nabízeli a nenechali se odradit počátečním odmítnutím či nezájmem.

Interkulturní přístup při spolupráci s vícejazyčnou rodinou

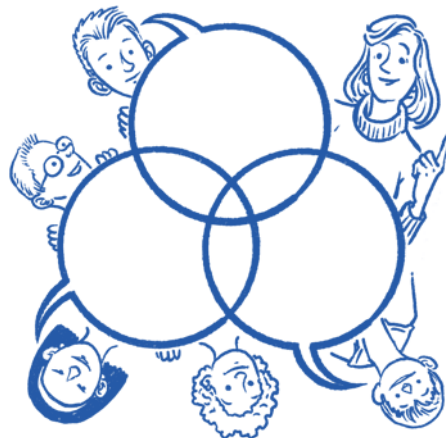
ŠVP

Posláním MŠ je rozvíjet partnerské vztahy s rodiči na základě vzájemné důvěry, tolerance, respektu, otevřenosti a informovanosti. V rámci rozvoje partnerských vztahů s rodiči mateřská škola může využívat odbornosti a dovedností rodičů pro obohacení pedagogické práce.

Mateřská škola se snaží o aktivní spolupráci s rodiči, rozvíjí proto interkulturní citlivost nejen u dětí, ale i v rámci práce s celou rodinou. V rámci interkulturního přístupu mateřská škola pořádá např. **oslavu lunárního roku**. Rodiče se podílí na výzdobě a přípravě občerstvení, které patří k tomuto svátku.

Cílem interkulturního přístupu není jen předávat informace o jiných kulturách a zvyklostech, ale **budovat otevřenost a porozumění různým kulturním interpretacím**. Spíše vycházíme ze situace jednotlivých rodin – každá rodina má svoje vlastní zvyky a tradice (i v rámci jedné kulturní či náboženské oblasti). Některé zvyky sdílíme (například všichni slavíme narozeniny, začátek nového roku), jiné rodinné, náboženské či kulturní tradice jsou rozdílné. **Principem interkulturního přístupu je chápat rozmanitost jako pozitivní a obohacující jev.**

Ve škole však také **vytváříme společnou kulturu slavení**, osvojujeme si svoje vlastní společné tradice a zvyky. Díky těmto třídním či školním rituálům, svátkům a slavnostem vytváříme novou komunitu, a děti tak mohou pocítit, že někam patří, jsou součástí třídy, školy. **Mohou zapouštět kořeny v české společnosti.**

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

...META*~

Komunikace s rodiči, role interkulturní pracovnice

Mateřská škola má na paměti, že **jazyková bariéra** je nepříjemná jak pro pedagogy, tak pro rodiče, kteří často v plné míře nemohou sdělit to, co by potřebovali. Důležitou roli v komunikaci s rodiči hraje **interkulturní pracovnice pro vietnamskou komunitu** (kteřá působí také jako komunitní tlumočnice). Je přítomná zápisu dětí s vietnamským původem, je s rodiči v kontaktu přes aplikaci Messenger a podporuje jak rodiče, tak pedagogy.

Velmi důležitá pro udržování vztahu důvěry mezi pedagogy a rodiči je **každodenní komunikace**, při níž učitelky rodičům mohou velmi stručně sdělit, co se v daném dni dělo: např. že dítě bylo výjimečně zamlklé; že se mu poprvé podařilo něco, co předtím neumělo; že mělo s někým konflikt, který se nakonec podařilo vyřešit; že si hrálo s novými kamarády apod.

Na **konzultacích** za přítomnosti **interkulturní pracovnice** (v září probíhají jednou týdně nebo dle potřeby, později cca jednou za 1 až 2 měsíce) pedagogové hovoří s rodiči o praktických otázkách (co je potřeba přinést, doplnit) a o aktuální situaci ve třídě. Konzultují také **individuální pokroky** dětí a nabízejí rodičům doporučení, jak s dětmi pracovat, potřebují-li podpořit v konkrétních oblastech rozvoje.

Rodiče mají možnost strávit s dětmi dopoledne nebo odpoledne v mateřské škole, mateřská škola také umožňuje adaptaci za přítomnosti rodičů.

To vše jsou příležitosti, při nichž si rodiče budují **dobrý vztah k mateřské škole**, získávají vůči pedagogům důvěru a respekt.

Dobrá praxe komunikace s rodiči vícejazyčných dětí v MŠ K Lukám

TIP

- ~ Při **ústní komunikaci** by měl pedagog přizpůsobit svůj projev možnostem rodičů: používat kratší věty, přizpůsobit tempo řeči, používat gesta, mimiku, ověřovat porozumění. Při komunikaci s rodiči využívají pedagogové hojně **názornost**.
- ~ V případě potřeby pro komunikaci s rodiči zajišťuje MŠ **tlumočnicka**. Mateřská škola využívá komunitního tlumočení z organizace **South East Asia (SEA-I)**. Seznam dalších organizací poskytujících komunitní tlumočení se nachází na webu <https://inkluzivniskola.cz/komunitni-tlumocnici>.
- ~ Mateřská škola se s rodiči na začátku školního roku domluví na způsobu komunikace – MŠ využívá pro komunikaci s rodiči vietnamského původu aplikaci **Messenger**, interkulturní pracovnice všechny potřebné informace překládá. Je důležité ověřit, že rodič má v telefonu **nainstalovanou aplikaci** a umí s ní zacházet. Důležité informace jsou na nástěnkách.
- ~ V případě, že je rodičům potřeba doporučit návštěvu PPP, lze využít **Informační leták pro rodiče o ŠPZ**.

První komunikace s rodiči

Při zápisu do mateřské školy je přítomná ředitelka, tlumočnice a interkulturní pracovníce (IP). Pokud nemůže být IP na místě, je k dispozici na telefonu a odpovídá na dotazy, předává informace k zápisu.

Pro přijaté děti následuje schůzka pro rodiče dětí s OMJ za přítomnosti IP. Rodiče jsou informováni o chodu a organizaci MŠ, o podpoře dětí s OMJ, o organizacích, s nimiž MŠ

spolupracuje – META, o. p. s., PPP Barunčina, SEA-I. Dále se dozví, co děti do školky potřebují (jaké oblečení, náhradní prádlo, pohodlnou obuv apod.), a jak dětem vstup do MŠ ulehčit. Rodičům je přiblížena práce asistenta pedagoga (vysvětleno financování asistentů v ČR) a jsou seznámeni s režimem dne v MŠ.

Na této schůzce je také nastavena další komunikace (aplikace Messenger, zapojení IP).

Nastavení mateřské školy

Cílem pedagoga v mateřské škole je vytvořit takové prostředí, aby se mohlo každé dítě ve třídě cítit přijímané ve své jedinečnosti (i jinakosti), mohlo se rozvíjet dle svých individuálních možností a aby byly naplněny jeho vzdělávací potřeby. Nejdůležitějším úkolem pedagoga v inkluzivním prostředí je pak **hledat** (a neustále obnovovat) **rovnováhu mezi potřebami jednotlivých dětí a potřebami třídy jako celku**.

Pedagog nesmí opomíjet ani své vlastní potřeby. To vše pro něj může být velkou výzvou, je proto důležité, aby nacházel dostatek opory, ať už v procesním nastavení (např. v dobře nastaveném adaptačním plánu či plánu inkluze), anebo ve spolupráci s dalšími kolegy a odborníky (s AP, vedením MŠ, v externí spolupráci s PPP/SPC apod.). **Inkluzivní prostředí nemůže dobře vytvořit jediný člověk.**

Mateřská škola ve školním roce 2023/2024 disponuje školní asistentkou a asistentkami pedagoga, vedení školy se snaží získávat finanční zdroje z výzev a projektů. Pro dobré fungování pedagogického týmu a pro úspěšné vytváření inkluzivního prostředí je důležitá spolupráce mezi jednotlivými členy týmu, vyjasnění kompetencí a možnost profesního a osobního růstu.

ŠVP

Ředitelka své spolupracovníky zapojuje do řízení školy. Každý zaměstnanec zná úkoly i pravomoci a je respektován jeho názor. Práci podřízených ředitelka školy průběžně hodnotí. Učitelky na třídách i mimo ně pracují jako tým ve spolupráci s rodiči i s ostatními zaměstnanci školy.

Spolupráce mateřské školy s dalšími organizacemi

Mateřská škola spolupracuje s **dalšími organizacemi**, které se podílí na podpoře vícejazyčných rodin a jejich dětí. Na PPP se mateřská škola (po domluvě s rodiči a s jejich souhlasem) obrací v případě náročného chování (agresivní projevy chování, návaly vzteku, neurotické projevy), pro posouzení školní zralosti a u dětí se SVP.

MŠ spolupracuje s neziskovými **organizacemi SEA-I** (South East Asia – liaison, z. s.) a **Info-Dráček, z. s.**, které se zaměřují na vytváření mostu mezi českou a vietnamskou kulturou. Využívají komunitního tlumočení a podpory interkulturních pracovníků.

Spolupráce se základní školou

Cílem mateřské školy je podpořit dítě ve všech oblastech předškolního rozvoje tak, aby do první třídy základní školy nastupovaly děti zralé na výuku i začlenění do kolektivu. To vše samozřejmě platí i o vícejazyčných dětech. Mateřská škola proto věnuje pozornost všestranné předškolní přípravě a také edukaci rodičů v problematice školní zralosti a připravenosti. Ve spolupráci se **ZŠ Meteorologická** organizuje MŠ informační setkání pro rodiče předškolních dětí, během něhož rodiče získají základní informace o ZŠ, zápisu do první třídy, fungování přípravných tříd, např. podpoře dětí s OMJ. Předškolní děti také navštěvují ZŠ Meteorologickou.

Přechod do první třídy je pro děti i jejich rodiče důležitým životním milníkem. Proto MŠ věnuje pozornost i rituálům spojeným s přípravou na školu a na konci roku organizuje rozloučení s předškoláky.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

...META*~

Vícejazyčné dítě, dítě s migrační zkušeností

Když do MŠ nastupuje **dítě s migrační zkušeností**, nemusí být ztráta jazykové kompetence zdaleka jedinou potíží, s níž se vyrovnává. Nově příchozí děti mohou zažívat více či méně intenzivní pocity osamělosti, zmatení, kulturního šoku, bezmoci či vyčerpání. Tento fenomén je v literatuře popsán jako **vykořenění** (uprooting).

Vykořeněné dítě je velmi citlivé a zranitelné a potřebuje v procesu adaptace a zapouštění kořenů v nové kultuře povzbudit a podpořit. Pedagogové, kteří s dětmi s migrační zkušeností pracují, by tedy měli být v této oblasti vzdělání, aby jim mohli poskytnout dostatečnou oporu a pomoc.

Projevy vykořenění

Vykořenění může mít na dítě i **dlouhodobý vliv**, tedy i po období, které se nám může zdát na adaptaci dostatečně dlouhé. Pokud u dítěte s migrační zkušeností pozorujeme **náročné chování**, vždy bychom měli brát v potaz fenomén vykořenění.

Mezi nejčastější projevy vykořenění patří

- ~ izolovanost dítěte a neschopnost komunikace
- ~ náročné, agresivní chování
- ~ odmítání nové kultury a jazyka

Je však důležité zároveň **nahlížet za tyto projevy, vidět nenaplněné potřeby** dítěte a hledat způsoby, jak dítěti pomoci a podpořit jej. Dítě, které se projevuje agresivně, na sebe přirozeně poutá pozornost a pedagogové jsou nuceni se mu věnovat. Podporu však většinou potřebují i ty děti s migrační zkušeností, které jsou „hodné“ a bezproblémové. **„Boj“, navenek neviditelný, se může odehrávat v jejich nitru.**

Je zcela běžné a přirozené, že vícejazyčné dítě prochází tzv. **tichým obdobím** (kdy nemluví,

hovoří pouze ve své mateřštině nebo jen šeptá). Z hlediska osvojování nového jazyka **je toto období velmi důležité**, neboť je dítě obklopené jazykem, slyší jeho intonaci, získává pasivní slovní zásobu, seznamuje se s novými kulturními vzorci.

Délka této fáze je velmi individuální, může trvat **několik týdnů až měsíců, výjimečně i rok**. Pokud se pedagogům zdá, že tiché období přetrvává dlouho, je vhodné se informovat u rodičů, zda dítě ve svém rodném jazyce doma komunikuje.

Jak dítě v období vykořenění podpořit

Základem je pozitivní a láskyplné přijetí, jak ze strany učitele, tak ostatních dětí. Dítěti, které prožívá „tiché období“, věnujeme pozornost a citlivě se jej snažíme zapojit do kolektivu nabídkou pestrých, na **jazyku nezávislých činností**. Při práci s vícejazyčnými dětmi je možné zařadit do denního programu jejich **mateřský jazyk**. Podpoří se tak duševní pohoda dětí, dostanou možnost zažít pocit jedinečnosti a úspěchu. Zároveň můžete rozvíjet porozumění a empatii v celém kolektivu třídy.

Způsob, jakým pedagog nově přichodící dítě představí, může ovlivnit postavení dítěte ve

třídě i jeho pocit pohody a bezpečí. Když učitelé mluví ve třídě o vícejazyčných dětech, **je důležité, aby nezdůrazňovali rozdíly a nedostatky** (např. že dítě je cizinec a neumí česky), ale poukazovali na to, co dítě už umí (např. jakým jazykem mluví a že se češtinu teprve učí).

Pokud se dítě projevuje agresivně, je potřeba zajistit způsoby, kterými může **agresivitu bezpečným způsobem vybit**: fyzickou aktivitou, arteterapeutickými technikami (práce s keramickou hlinou, modelínou, velkoformátové výtvarné vyjádření), muzikoterapeutickými technikami.

V případě, kdy dítě narušuje ranní kruh anebo ohrožuje ostatní děti, se AP (je-li ve třídě přítomna) věnuje dítěti individuálně, a pokud je to potřebné a možné, odvede dítě z kruhu (do jiné části třídy). Jestliže jsou **agresivní projevy u dítěte časté** a situace se nezlepšuje, je vhodné doporučit rodičům psychologické vyšetření (v PPP nebo u klinického psychologa).

Jak již bylo zmíněno v kapitole o rodičích, mateřská škola má důležitý komunitní aspekt.

Pořádá v průběhu roku nejrůznější komunitní aktivity a slavnosti, vytváří novou (společnou) kulturu slavení.

Díky těmto třídním (např. **oslava narozenin**) či celoškolským rituálům, svátkům a slavnostem vytváří novou komunitu, a děti tak mohou pocítit, že někam patří, jsou součástí třídy a školy.

Mohou začít zapouštět kořeny. Zároveň je důležité si uvědomit, že proces „zakořenění“ je postupný, individuální, může trvat i několik let.

Nejčastěji se ze situace vykořenění vyvíjejí tyto tři modely:

1. Touha splynout s „většinou“ vede až k odmítnutí vlastních kořenů a kultury, případně ke ztrátě jazyka. To však pro dítě není příznivý stav, neboť stejně jako rostliny, i my lidé čerpáme životní sílu (zvláště v náročných situacích, „v období sucha“) ze svých kořenů.
2. Dítě s migrační zkušeností může být velmi demotivované a frustrované, neboť si cestu do jiné země (zásadní zásah do svého života) samo nezvolilo, rozhodla za něj rodina. Tato ztráta rozhodovací kompetence o svém vlastním životě může vést až k naprostému odmítání nové kultury, nechuti učit se nový jazyk a přijímat nové kulturní vzorce.
3. V ideální situaci, když je dítě vhodně a dostatečně podpořeno, dochází k propojení obou světů. Dítě s migrační zkušeností zná své kořeny, ale zároveň přijímá novou kulturu také za svou.

Cílem rodičů i pedagogů je pomoci dítěti rozvinout třetí model reakce na vykořenění.

Mateřská škola s tématem vlastní **kulturní identity** pracuje citlivě v rámci interkulturního přístupu. Podporuje různorodost, pracuje s vícejazyčností. Např. když děti poslouchají – v souvislosti se státním svátkem – státní hymnu, seznámí se s českou, ale také ukrajinskou a vietnamskou, protože se ve třídě nachází kromě českých dětí také děti z Ukrajiny a Vietnamu.

Mateřská škola využívá také **časopis Kamarádi**, který vydává spolek Zaedno, především při poslechu světových pohádek v různých jazycích. V takovéto **atmosféře** přijetí je pro děti z různých koutů světa bezpečné přiznat svou jinakost a přijmout ji jako **jedinečnost**, neboť **různorodost je vnímána jako zdroj obohacení** pro všechny.

Trauma informovaný přístup

Pro dobrý začátek nově přichozícího dítěte v MŠ je důležité, aby proběhla schůzka s rodiči, při níž pedagogové získají základní informace o dítěti a také se citlivě zeptají na migrační okolnosti.

Se zkušeností migrace se mohou pojít **náročné a traumatizující zkušenosti**, zvláště u rodin migrujících z politických či náboženských důvodů nebo kvůli válečným konfliktům. Náročná situace může rodina zažívat i v nové kultuře. Podle zahraničních i českých studií je výskyt traumatizujících zkušeností v dětství velmi vysoký i v majoritní společnosti.

V pomáhajících profesích se začíná prosazovat způsob komunikace a poskytování podpory, který se nazývá **trauma informovaný přístup**.

Také pedagogové by měli počítat s tím, že děti (zdaleka nejen s migrační zkušeností)

mohou prožívat traumata, jež výrazně ovlivňují jejich prožívání, chování i způsob komunikace.

Pedagogové ve škole samozřejmě **nemohou nahradit práci dětského psychologa či psychoterapeuta**, zároveň však mají možnosti, jak dítě v náročnou situaci podpořit.

Děti tráví ve školách velké množství času, učitelé tak mají příležitost vybudovat si s dítětem vztah důvěry a vytvářet situace, v nichž se dítě cítí **v bezpečí a duševní pohodě**.

Důležité také je, že jsou pedagogové obeznámeni s tím, jakými způsoby se může prožité trauma projevit, a umí **vidět za těmito projevy** (nenaplněné) potřeby dětí. Ideální je stav, v němž škola v těchto případech spolupracuje s rodinou i odborníkem na duševní zdraví dítěte.

Pyramida potřeb vícejazyčného dítěte

Aby byly pro dítě vytvořeny ideální podmínky pro výchovu a vzdělávání, měli bychom myslet na to, aby se děti i dospělí cítili v prostředí mateřské školy „dobře, spokojeně, jistě a bezpečně“ (RVP PV, s. 32).

Psychická pohoda dětí (ale i pedagogů), pocit bezpečí a jistoty je základním předpokladem pro jakékoliv učení. Také dobrá adaptace je nezbytným předpokladem pro další zapojení dětí do činností a pro rozvoj učení.

Mateřská škola usiluje o to, navodit v prostředí MŠ klima pohody, bezpečí, klidu a radosti.

Adaptace vícejazyčného dítěte

Pro vytvoření kladného vztahu k mateřské škole, zajištění dobrého vztahu mezi učitelkami a dětmi a k nastolení přátelského prostředí a dobrého klimatu ve třídě je naprosto klíčové adaptační období.

Při nástupu dítěte klade MŠ velký důraz na adaptaci dětí. Rodiče mohou své dítě přivádět i odvádět tak, jak jim rodinné i pracovní podmínky dovolí, a zcela dle jejich přání... Při nástupu dítěte do mateřské školy mohou rodiče využít možnosti pobýt s dítětem ve třídě a usnadnit tak adaptaci dítěte na prostředí školy.

Mateřská škola s předstihem komunikuje (na informačních schůzkách v červnu za přítomnosti interkulturní pracovnice, na webových stránkách) o důležitosti adaptace a jejím průběhu. Adaptace probíhá postupně, se zkrácenou docházkou do MŠ první tři týdny, případně dle individuálních potřeb dětí a domluvy s jejich rodiči.

Adaptační týden

Specifickou mnohaletou praxí mateřské školy je tzv. **adaptační týden** pro nově přichozí děti (s migrační zkušeností nebo odlišným mateřským jazykem). Tento týden děti absolvují před začátkem školního roku, chodí jich do MŠ méně a učitelky se jim tak mohou

individuálně věnovat. Program adaptačního týdne je pouze na dopoledne (8.30–11.30).

Děti si postupně zvykají na nové prostředí a seznamují se s učitelkami, s režimem a pravidly mateřské školy a se základy češtiny.

Komunikace s dítětem

Pro děti s odlišným mateřským jazykem je další nezbytnou podmínkou učení (ale úzce souvisí také s pocitem pohody) **jazykové porozumění**. Učitelé proto dbají na to, aby s dětmi byla zajištěna základní komunikace.

Při nastavování adaptace dítěte s odlišným mateřským jazykem je potřeba zajistit **komunikaci** týkající se **základních potřeb** dítěte.

Dobrým pomocníkem zde mohou být komunikační karty. Ukázky základních karet mohou dostat rodiče už při informační schůzce, aby si s dětmi vyzkoušeli jejich použití. Při práci s vícejazyčnými dětmi je vhodné pracovat s **vizualizací** – graficky znázornit režim dne, pracovat s piktogramy, při čtení pohádek či vyprávění příběhů doprovázet mluvené slovo obrázky. Vhodně vizualizovat lze i pravidla MŠ.

Zapojení vícejazyčného dítěte do třídy

Jak rychle a jak dobře se dítě zapojí do kolektivu třídy, závisí na mnoha faktorech – na klimatu ve třídě, věku dětí a dynamice skupiny i na povaze a založení vícejazyčného dítěte. **Mnohé faktory pedagog ovlivnit nemůže.** Někdy se ve třídě sejde několik dětí hovořících stejným jazykem, které se přirozeně sdružují a vytvářejí menší skupinky, v mateřské škole K Lukám se často jedná o skupinu dětí vietnamského původu.

Zapojení takovéto „enklávy“ do celé třídy je náročnější. Jindy je dítě s OMJ velmi introvertní, umí být téměř „neviditelné“ a má tendenci se kolektivu spíše stranit.

Co však pedagog může zásadním způsobem ovlivnit, je způsob, jakým se o vícejazyčných dětech a dětech s migrační zkušeností ve třídě mluví a jakým způsobem se k jejich odlišnosti ve třídě přistupuje. Jak již bylo zmíněno na začátku kapitoly, už samotné představení vícejazyčného dítěte je velmi důležité. Učitelka může například zdůraznit, že dítě je cizinec

a nemluví česky. V takové třídě spolužáci dítěte s odlišným mateřským jazykem často ani nevědí, jakým jazykem tedy dítě mluví, a **vnímají jej jen skrze neznalost češtiny.** Naproti tomu, když se děti seznámí se zemí, odkud jejich spolužák pochází, naučí se několik slov v jeho jazyce (např. pozdrav, krátkou básničku, počítání do pěti), o svého spolužáka projeví zájem – vícejazyčné dítě zakusí **pocit důležitosti**, vlastní hodnoty.

TIP

Tipy pro práci s jazykově smíšenou třídou

Zařazovat do řízených činností aktivity nezávislé na jazyku

S ohledem na jazykovou bariéru je důležité, alespoň z počátku školního roku, zařazovat aktivity nezávislé na jazykové úrovni dětí, např. taneční, pohybové či výtvarné aktivity, aby i vícejazyčné dítě mohlo zažít úspěch.

Pro začátek sjednotit základní instrukce a fráze

V pedagogickém týmu si domluvit, jaké základní fráze a instrukce používáme. Výrazy „ted“ si dáme svačinku“, „půjdeme se najíst“ a „jdeme se nasvačit“ odkazují sice ke stejné činnosti, ale pro vícejazyčné dítě mohou být velmi matoucí. Vhodnější je jednoduché sdělení „bude svačina“, které používají všichni učitelé i asistenti.

Využít lze adaptační aktivity z organizace META, o. p. s.

Tento soubor adaptačních aktivit slouží jako rezervoár nápadů pro vytváření dobrého klimatu v heterogenní třídě, aktivizaci dětí a zapojení dětí s odlišným mateřským jazykem do kolektivu třídy.

Pokud je to potřeba, na činnosti děti připravit předem

*Pokud víme, že máme na programu dne činnost, která by mohla být pro vícejazyčné děti těžko uchopitelná, je vhodné před samotnou činností seznámit děti s neznámou slovní zásobou (např. pomocí obrázků představit 5 slov, která se budou ve hře či příběhu opakovat nejčastěji) a připravit je na pokyny nebo pravidla hry. Tato příprava může probíhat v rámci jazykové chvilky, důležitá je **koordinace třídní učitelky a asistentky** (pokud je ve třídě přítomná).*

Ověřovat porozumění tam, kde je to důležité

*Děti (nejen v předškolním věku) se učí nápodobou. Do řízené činnosti se často zapojí i děti, které neporozuměly instrukcím a smyslu hry, ale pouze napodobují, co dělají jejich spolužáci. Někdy je tento princip nápodoby užitečný, např. když jdou všechny děti do šatny, aby se převlékly na zahradu – **dítě, které nerozumělo instrukcím, napodobí ostatní** a bude také připraveno na ven. Když však pedagog připravuje aktivitu v rámci řízené činnosti a jeho cílem je, aby se dítě do aktivity zapojilo, osvojilo si potřebné znalosti nebo dovednosti (a také zažilo radost ze hry či aktivity), je důležité (např. za pomoci vizualizace či přípravy na hru předem) vícejazyčným dětem vysvětlit smysl hry a ověřit, zda mu opravdu porozuměly.*

Posílit spolupráci mezi dětmi, podpořit vztah patronství

*Děti se nejlépe učí jedno od druhého. Učitel může cíleně podpořit vztah přátelství a patronství. Poměrně často se stává, že se nového dítěte (nejen s odlišným mateřským jazykem) „ujme“ jeho spolužák, provádí ho po třídě, seznámí ho s organizací hraček, s pravidly třídy. Pedagogové takovými **vztah přátelství/patronství** cíleně podporují, je totiž přínosný pro obě strany. Dítě, pro které je prostředí mateřské školy nové a neznámé, se přirozeněji ve třídě zorientuje. Dítě, jež se ujal role „provádějícího“ patrona, trénuje empatii, posiluje prosociální vzorce chování. Je však důležité, aby tento vztah nebyl příliš zatěžující pro „patrona“ a příliš ochranný pro nové dítě.*

Jazyková podpora

Pokud je mateřská škola hlavním jazykovým prostředím, v němž se dítě setkává s češtinou, je vhodné **posílit intenzitu jazykových podnětů**. Učitelé by měli pamatovat na to, že mohou být pro dítě jediným (či jedním z mála) jazykových vzorů, je proto důležité, aby jim **předávali správnou a spisovnou formu jazyka**.

Mateřská škola poskytuje dětem jazykovou podporu v rámci povinné jazykové přípravy (dle vyhlášky č. 14/2005 Sb.), kurz češtiny však nabízí i mladším dětem. Důležitou roli v každodenní jazykové podpoře hrají asistentky pedagoga, které se dětem věnují individuálně a pomáhají dětem s porozuměním.

Pedagogové jsou vyškoleni v metodě KIKUS (ucelený program podpory a rozvoje rané vícejazyčnosti) a využívají ji pro svoji práci v kurzu.

Lekce podle metodiky KIKUS¹

Struktura lekce podle metodiky KIKUS vychází z přirozených potřeb dětí předškolního věku.

- ~ **zapojuje rituály** – úvodní, závěrečný, pravidelná struktura lekce
Rituály a pravidla přináší do lekce pocit jistoty a bezpečí.
- ~ **vytváří specifické herní situace**
Jazyková podpora tak probíhá hravou formou, nikdy by se neměla pro děti stát drilem.
- ~ **střídá činnosti**
Hra, hudební složky, pohybové prvky i vedené jazykové cvičení na sebe navazují a děti aktivizují.

Výstavba lekce KIKUS

1. volný rozhovor
2. úvodní rituál (docházka, počítání, píseň)
3. prohlédnutí domácích úkolů (razítko, pozitivní zpětná vazba)
4. uvedení nového tématu, pokračování v něm (kouzelný pytel, obrázkové karty, knihy)
5. pohybová činnost (hra, píseň)
6. závěrečný rituál (zadání domácího úkolu, píseň)

Metoda KIKUS představuje nejen cílenou podporu osvojování češtiny jako druhého jazyka, ale podporuje **vícejazyčnost** dětí díky zapojování jejich jazyka (prostřednictvím pracovních listů, domácích úkolů).

Při poskytování jazykové podpory (ať už v kurzu ČDJ, v jazykové podpoře pro předškolní děti, či při individuální práci s dětmi) je třeba pamatovat na **tyto zásady** (vytvořeno dle Metodiky Kikus, zkráceno²):

Učení by mělo probíhat s radostí a beze strachu

*I při osvojování jazyka platí, že základem každého učení je **opakování**. Z opakování např. slovní zásoby by se však **neměl stát dril**, pedagog by se měl snažit vytvářet autentické jazykové a zajímavé herní situace, podporovat učení (pokud možno) **všemi smysly**. Při **práci s chybou** je potřeba postupovat citlivě, opravovat zpočátku pouze při cíleném jazykovém cvičení, a to především **parafrází** (tedy vyhnout se použití slov „ne“ a „špatně“). Za snahu o jazykový projev je dítě třeba **oceňovat** a poskytovat zpětnou vazbu, když se něco podaří.*

¹ GARLIN, Edgardis. Metoda KIKUS, metodika. Dostupné online:

https://cloud.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/metodika_kikus_pro_ucitele_ms_cz_0.pdf

² dtto, s. 64

Na děti (a ani na sebe) bychom neměli klást příliš vysoké nároky

Během jazykové chvílky představujeme dítěti max. **4–8 nových slov** (v závislosti na pokročilosti a věku dítěte a množství dětí v kurzu češtiny), abychom dítě nezahltili, neboť to je v učení jazyku demotivující a kontraproduktivní.

Učitel by měl poskytovat dobrý jazykový vzor

Učitelé by měli používat spisovnou formu jazyka, mluvit **jasně, srozumitelně**. Vhodné je používat **gesta**, mimiku, rozmanitou **intonaci**, hrát si s hlasem. Je vhodné si výpověď předem rozmyslet a dát pro své vyjádření **přesný vzor**. Např. když chceme dítěti představit zdvořilostní fráze, používat zpočátku jedno vyjádření, např. „Chtěl bych prosím...“ používat v různých situacích, namísto střídání podobných frází, které mohou být pro děti matoucí („Můžu prosím...“ / „Chci prosím...“ / „Prosil bych...“).

Učitel vytváří situace, v nichž se děti dostanou do role mluvčího

Vhodné je využívat situace a hry, v nichž dítě **iniciuje rozhovor**. Při vedené jazykové lekci by se každé dítě mělo **dostat na řadu**, pokud však ve svém vyjádření tápe nebo projevuje obavu či bezradnost, pedagog by mu měl rychle **přispěchat na pomoc** (např. vyjádření předříkat, **rozdělit na menší segmenty** nebo říci společně s dítětem).

Učitel pracuje s dětmi podle jejich jazykové úrovně

Jazykový projev dítěte souvisí také s jeho osobnostním nastavením, temperamentem. Některé děti jsou přirozeně hovorné a komunikativní, jiné děti pracují s jazykem účelně (tedy neřeknou ani slovo navíc, pokud nemusí). Učitelé by proto měli znát nejen osvojení jazyka (gramatiky, slovní zásoby) u dětí, ale také jejich osobnostní nastavení a to respektovat.

Při zavádění nových slov pamatuje učitel na to, že pasivní slovní zásoba vždy předchází tu aktivní

Než si dítě osvojí určité slovo nebo slovní vyjádření, potřebuje jej, většinou, několikrát (nebo mnohokrát) slyšet. Pro ukotvení určitého slova v aktivní slovní zásobě je potřeba opakování – jak ze strany pedagoga, tak ze strany dítěte; doporučuje se také opakování sborem (v celé třídě, což je pro děti mnohem bezpečnější situace). Při poskytování jazykové podpory je potřeba postupovat **od jednoduchých vyjádření ke složitějším a komplexnějším**.

Při poskytování jazykové podpory je potřeba zaměřit se na rozvoj všech jazykových rovin:

- ~ **Slovní zásoby** (lexikálně-sémantická rovina)
Zejména podpořit znalost běžně užívaných a užitečných slov, naopak (především při komunikaci se začátečníky) se můžeme vyhnout zdvořilým, slovním hříčkám. Při průběžné jazykové diagnostice je vhodné zaznamenávat pokroky dětí i konkrétní oblasti ze slovní zásoby, v nichž dítě potřebuje ještě podpořit.
- ~ **Výslovnosti** (foneticko-fonologická rovina)
Děti v předškolním věku mají vyšší fonemickou citlivost, v tomto věku se ještě může snadno odbourat cizí přízvuk.
- ~ **Praktického využití jazyka**, schopnosti běžné komunikace (pragmatická rovina)
Když bude dítě umět vyjádřit své potřeby, bude se cítit ve fyzické i psychické pohodě; když zvládne poděkovat a poprosit, zvýší se jeho sociální kompetence a ostatní děti ve třídě jej budou lépe přijímat.
- ~ **Gramatiky** (morfologicko-syntaktická rovina)
Při osvojování gramatiky je potřeba pamatovat na možnosti dítěte v předškolním věku. Některé gramatické jevy mohou být osvojeny až po delším a intenzivním kontaktu s jazykem (např. předložky, složitější pády – 6., 3.). Při podpoře osvojování jazyka platí zásada, že gramatiku nevysvětlujeme, ale ukazujeme nebo hrajeme! Konkrétní gramatický jev, s nímž chceme dítě seznámit, je vždy třeba spojit s nějakým tématem. Např. se 4. pádem můžeme dítě seznámit v tématu jídlo, rody podstatných jmen ukazovat v tématu zvířata apod.

Podpora vícejazyčnosti u dětí

Kromě podpory češtiny bychom měli pamatovat i na podporu **vícejazyčnosti dětí**. Když dítě ztratí svůj mateřský jazyk, ztratí i část své identity a možnost blízkého kontaktu se svými kořeny, se širší rodinou. **Rozvoj mateřského jazyka** jde také ruku v ruce s pozdější akademickou úspěšností dětí (a také s rozvojem jazykových dovedností v dalších jazycích).

Pedagogové mohou tedy **podpořit rodiče**, aby s dětmi mluvili ve svém jazyce, četli si pohádky a zpívali písničky, neboť oni – rodiče – jsou

nejlepšími učiteli mateřského jazyka. Metoda Kikus, kterou mateřská škola hojně využívá, k rozvoji vícejazyčnosti (i skrze spolupráci s rodinou) přispívá.

Závěr

Tato příručka vznikla na základě spolupráce mezi MŠ K Lukám a neziskovou organizací META, o. p. s., v rámci projektu **Naše čtvrt' 2** (reg. č. CZ.07.4.68/0.0/0.0/20_079/0002117), který je spolufinancován Evropskou unií v rámci Operačního programu Praha – pól rústu ČR.

Na koho se obrátit

Centrum pro integraci cizinců, o. p. s. (CIC)

Nabízí **sociální a pracovní poradenství**, podporuje rodiny s migrační zkušeností a ohrožené sociálním vyloučením, **kurzy češtiny pro dospělé i děti** nabízí prezenčně i online. Pořádá kurzy pro pedagogické a sociální pracovníky.

InBáze, z. s.

Nabízí právní, sociální a **psychologické poradenství** (včetně psychologického poradenství pro rodiny s dětmi), kurzy češtiny a komunitní aktivity pro děti a mládež; pro pedagogické pracovníky poskytuje **multikulturní vzdělávací programy** a konzultace. Organizuje dlouhodobé kurzy pro rozvoj **interkulturních kompetencí** na školách a kurzy pro AP. Organizuje festival RefuFest.

Integrační centrum Praha, o. p. s. (ICP)

Poskytuje právní a sociální poradenství, tlumočení, konverzační kluby češtiny a volnočasové aktivity.

META, o. p. s.

Nabízí kurzy pro děti a žáky, letní intenzivní kurzy češtiny pro předškolní děti, volnočasové aktivity a poradenství pro migranty a migrantky **především v oblasti vzdělávání**. Pro pedagogické pracovníky všech stupňů škol nabízí poradenství, metodickou podporu, online i prezenční semináře. Pořádá dlouhodobé kurzy pro učitele ČDJ a pro DAP (dvojazyčné asistenty pedagoga).

Národní pedagogický institut ČR (NPI)

Zajišťuje překlady a tlumočení pro všechny stupně škol, vzdělávací programy, semináře prezenční i online. Působí po celé ČR.

Society for all, o. p. s. (SOFA, dříve ČOSIV)

Věnuje se tématu wellbeingu, inkluze, trauma informovanému přístupu ve školství. Zajišťuje vzdělávání pedagogických pracovníků v této oblasti.

Zdroje inspirace a doporučená literatura z organizace META, o. p. s.

Metodiky, příručky

- ~ GARLIN, Edgardis.
KIKUS Čeština – materiály pro výuku češtiny jako druhého jazyka dětí do 10 let.
Zentrum für kindliche Mehrsprachigkeit, 2018. (metodika, dostupné z: https://cloud.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/metodika_kikus_pro_ucitele_ms_cz_0.pdf)
- ~ LINHARTOVÁ, Tereza.
Děti s odlišným mateřským jazykem v mateřských školách.
Praha: META, o. p. s., 2018. ISBN 978-80-88171-18-8. (metodika, dostupné z: https://cloud.meta-ops.eu/wp-content/uploads/2022/08/metodika_web.pdf)
- ~ PROKOPOVÁ, Zuzana (ed.), POETA, Milena, TITĚROVÁ, Kristýna.
Asistujeme u dětí s odlišným mateřským jazykem. Praktická příručka pro asistenty a asistentky pedagoga v ZŠ.
Praha: META, o. p. s., 2022. ISBN 978-80-88171-34-8. (dostupné z: <https://meta-ops.eu/publikace/asistujeme-u-deti-s-odlisnym-materskym-jazykem-prakticka-prirucka-pro-asistenty-a-asistentky-pedagoga-v-zs/>)

Práce s migrační zkušeností a traumatem

- ~ **Vzdělávací projekt Putování s Carly.**
Dostupné z: <https://inkluzivniskola.cz/zdroje-inspirace/putovani-s-carly>

Práce s celou třídou

- ~ LINHARTOVÁ, Tereza, RISTIĆ, Petra, HANUŠKOVÁ, Kateřina, CHMELÍKOVÁ, Kristýna, BROMOVÁ, Klára.
Nápadníček aktivit pro MŠ. Činnosti pro celou třídu s ohledem na děti s odlišným mateřským jazykem. 2. vydání.
Praha: META, o. p. s., 2020. ISBN 978-80-88171-25-6. (dostupné z: https://meta-ops.eu/wp-content/uploads/2019/12/meta_napadnicek_07_2vydani_elverze.pdf)

ČDJ a podpora vícejazyčnosti

- ~ Obsáhlý seznam učebnic a pracovních listů pro nečtenáře dostupný z <https://inkluzivniskola.cz/ucebni-materialy-pro-ms>

